

نقش زنان ایرانی در تولید کتاب از سال

۱۳۵۸ - ۱۳۷۷

فرزانه پارسا^۱

تاریخ دریافت: ۱۹/۴/۷۹

چکیده: هدف از این پژوهش بررسی وضعیت زنان در نشر کتاب طی سال‌های ۱۳۵۸ - ۱۳۷۷ است به همین منظور فهرست کتاب‌های تولید شده در ایران توسط زنان ایرانی در سال‌های مذکور گردآوری، و وضعیت زنان از نظر تألیف، ترجمه، گردآوری، ویراستاری و تصویرگری در موضوعات مختلف با در نظر گرفتن نوبت چاپ کتاب‌ها مورد بررسی قرار گرفته است. روش پژوهش پیمایشی است. اطلاعات مورد نیاز با مراجعه به کارنامه نشر (۱۳۷۷ - ۱۳۵۸) و پایگاه اطلاعاتی کتاب‌شناسی ملی گردآوری شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که طی دوره مورد بررسی در مجموع ۱۸۴۹۵ عنوان کتاب توسط زنان پدید آمده است که این تعداد ۱۲/۵۴ درصد از کل کتاب‌های منتشر شده است. بیشترین تعداد کتاب‌ها در حوزه موضوعی کودکان و نوجوانان (۵۴۱۸ درصد) و بعد علوم کاربردی (۳۱۹۳ عنوان) و ادبیات (۳۱۰۳ عنوان) و کمترین تعداد مربوط به حوزه موضوعی دین (۵۵۱ عنوان) است. ۲۰۴۲۱ نفر از زنان ایرانی در دوران مورد نظر در تولید کتاب نقش داشته‌اند که تعداد مؤلفان با ۴۳ درصد و تعداد مترجمان با ۳۶ درصد بالاترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند و بعد از آن به ترتیب ویراستاران با ۹ درصد، تصویرگران با ۸ درصد و گردآورندگان با ۴ درصد قرار دارند.

کلیدواژه‌ها: زنان، ایرانی، نشر، کتاب، تألیف، ترجمه

مقدمه

حضور زنان در فعالیت‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و... در طول تاریخ فراز و نشیب‌هایی

۱. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی

داشته است. زنان با گذراندن دوران‌های سختی توانستند ارزش واقعی خود را باز یابند. سالیان دراز در تمدن‌های انسانی، زندگی اجتماعی این طور ایجاب می‌کرد که زن و مرد در کنار هم بدون هیچ‌گونه تفاوت جنسیتی زندگی کنند ولی شرایط زمان باعث تقسیم کار میان زن و مرد شد. برتری‌های زنان در مسائل اقتصادی، خانوادگی، پرورشی، و اجتماعی عصری را به نام عصر زن سالاری به وجود آورده بود و با اینکه زنان توانسته بودند برتری و سروری خود را هزاران سال در جامعه‌های ابتدایی بشر محفوظ بدارند، ولی بنا به دلایلی که «ویل دورانت» از آن تحت عنوان بیچارگی‌های وظایف اعضایی یاد کرده، کلیه فعالیت‌ها به مردان محول شد. این چنین بود که زنان از فعالیت‌های تولیدی و اجتماعی دور افتادند و به خانه رفتند و به کارهای خانه و امور خدماتی و ذوقی پرداختند و این آغازی بر عصر مرد سالاری بود (حیات اجتماعی زن ۱، ۳۶۹، ۰۰۰، ص ۲۲). از آن تاریخ به بعد زن به عنوان جنس دوم مطرح و در ابعاد مختلف مورد بررسی قرار گرفت. چنانچه در علوم مختلف چون تاریخ، دین، هنر، فلسفه، ادبیات، حقوق، علوم اقتصادی، سیاسی و اجتماعی می‌توان رگه‌های نیرومندی از دانش زن‌شناسی را پیدا کرد (حسام، ۱۳۷۸، ص ۷۶).

در ایران نیز موقعیت اجتماعی و تاریخی و درخواست آزادی و عدالت در حقوق زنان همواره مورد بحث قرار گرفته است. بررسی‌ها پیرامون فعالیت‌های فرهنگی زنان نشان می‌دهد که تاریخ ایران با نقش مؤثر و فعال یک زن در آموزش و پرورش آغاز می‌گردد. این زن ماندانا مادر و مریی کوروش بزرگ است. پس از نام ماندانا به نام آتوسا بر می‌خوریم. این زن دختر کوروش همسر داریوش و مادر خشایار شاه است که بنا به اقوال مورخان نخستین زن شاعره و ادیب ایران و از مشوقان بزرگ آموزش و پرورش در عهد خود به شمار می‌رود (رجالی، ۱۳۵۰، ص ۸).

قبل از ورود اسلام به ایران زنانی نیز بودند که دست بر قلم برداشته بودند، مانند زنی ایرانی به نام «بذل» که دوازده هزار آواز عربی را در کتابی به نام «الآغانی» تدوین کرده بود. او از نخستین اغانی‌نویسان به شمار می‌آید. همچنین «پرین» بانوی دانشمند ایرانی (دختر قبادشاه) نسخه‌ای از اوستا را به زبان پهلوی برای موبدان هندی رونویسی کرده بود. او نیز به عنوان اولین مترجم در ایران شناخته شده است (احمدی خراسانی، ۱۳۷۸، ص ۱۵).

با ورود اسلام به ایران، ایرانیان تازه مسلمان شده، زن را در چهار دیوار اندرون محبوس و زندانی و یا به واژه بهتر پرده‌نشین ساختند و از تحصیل دانش محروم کردند. چنین زندگی بی‌تحرك و بی‌مسئولیتی نقش زن را به سرعت دگرگون کرد و او را به حرمسراها کشاند (معارفی، ۱۳۵۰، ص ۲۶۸). مسلم است که محرومیت‌ها و محدودیت‌هایی که مدت‌ها با زنان ایرانی بوده کمتر به آنها این مجال را داده است که استعداد و قریحه ذاتی خود را در متون شاعری و علم و

ادب و فرهنگ و هنر نشان دهند و چه بسا که آثار ارزنده بسیاری از آنها در طول مدت تاریخ ایران به واسطه بخل و حسادت کسان و شوهران آنها که می‌خواستند آنان را پوشیده و مستور نگاه دارند محکوم ماند، و یا اصلاً افشا نشده است. ولی زن ایرانی با این مسائل مقاومت کرد و نشان داد که هیچ‌گاه در اعماق روح خود به اسارتی که به او تحمیل شده است تسلیم نمی‌شود و دلیل این مدعا وجود چهره‌های شاخصی از زنان در سیاست، شعر، ادب و عرفان است. اولین پرتو تبوغ را از شاعره‌ای به نام «رابعه قزدری» در اوایل قرن چهاردهم در صفحات تاریخ ادب ایران می‌توان دید (معارفی، ۱۳۵۰، ص ۲۶۸).

سخنور دیگری که در ۲۰ سالگی شهرتی عالمگیر پیدا کرد، مهستی گنجوی بود وی در موسیقی و شعر به پایه‌ای بلند دست یافت و یادگارهای ارزنده‌ای در شعر به خصوص رباعی از او باقی مانده است. بسیاری او را پیش کسوت زنان شاعر فارسی زبان دانسته‌اند (معارفی، ۱۳۵۰، ص ۲۸۹).

پس از آنکه ایران در قرن هفتم و هشتم مورد حمله مغولان قرار گرفت، به علت شیوع فساد اخلاقی در جامعه، زنان بیش از پیش خانه‌نشین شدند. در این دوران وسیله آموزشی زنان، مجالس و عظ و سخنرانی بود که این‌گونه نیز معمولاً در مساجد تشکیل می‌گردید (رجالی، ۱۳۵۰، ص ۲۰).

دوران سلطنت صفویه دوران انحطاط شعر و ادب است. این دوره افول ادبیات تا بعد از زمان صفویه و دوران کشورگشایی نادرشاه ادامه داشت. با این حال می‌توان از سخنورانی چون خدیجه سلطان بیگم داغستانی و گلبدن بیگم و... یاد کرد.

اما پس از استقرار سلسله قاجار به واسطه میل و رغبتی که بیشتر سلاطین این طایفه به شعر و ادبیات داشتند، یک بار دیگر شعر فارسی شکوه و عظمت خود را بازیافت و چون محیط مناسب برای پذیرش شعر بود زنان شاعر نامی پدید آمدند که بعضی از آنها از منسوبان پادشاهان قاجار بودند، مانند والیه و ضیاءالسلطنه دختران فتحعلی شاه و طاووس خانم همسر فتحعلی شاه که تخت طاووس منسوب به اوست. همچنین از شعرای نامی آن زمان عصمت سمرقندی و مستوره کردستانی (۱۲۶۳-۱۲۱۹ ق.) را می‌توان نام برد (مؤید ثابتی، ۱۳۵۰، ص ۸۱).

با انقلاب مشروطیت در سال ۱۳۲۴ تبعیض‌های موجود میان زنان و مردان مورد انتقاد و حمله قرار گرفت. زنان با حضور فعال خود در نهضت مشروطه، به ویژه در شهرهای بزرگ با ارزش‌های نوینی آشنا شدند و به آرمان‌ها و آرزوهای تازه‌ای درباره سرنوشت خود ایمان آوردند. افکار آزادی‌خواهی و انقلاب مشروطیت ایران فرصت‌های تازه‌ای را در بعضی از زمینه‌ها در اختیار زنان گذاشت، به طوری که بنیاد روزنامه‌نگاری و دانش و فرهنگ را میان زنان ایرانی

توسعه داد. زنان پیشرو برای روشن کردن سایر زنان و جلب همکاری آنها به انتشار نشریاتی چند مبادرت کردند.

نخستین نشریه‌ای که برای زنان منتشر شد، روزنامه «دانش» بود که در سال ۱۳۲۸ ق. به همت خانم دکتر کحال در تهران انتشار یافت. این روزنامه تا سی شماره به انتشار خود ادامه داد. پس از آن زنان به تدریج به انتشار نشریات دیگری دست زدند. از جمله روزنامه «شکوفه» است که به صورت مصور در تهران منتشر شد. این روزنامه دو شماره در یک ماه منتشر می‌شد و صاحب امتیاز آن خانم مزین السلطنه (مریم عمید) بود. صدیقه دولت آبادی در سال ۱۳۳۷ ق. در اصفهان به انتشار روزنامه «زبان زنان» پرداخت. این روزنامه اولین روزنامه‌ای بود که به اسم زن به چاپ می‌رسید. در سال ۱۳۳۸ ق. نوبه صفوی نخستین شماره «عالم نسوان» را منتشر کرد. این نشریه طولانی‌ترین حیات را بین مجلات زنان داشت. در سال ۱۳۳۸ ق. شهنواز آزاد روزنامه «نامه بانوان» را منتشر کرد. «جهان زنان» نیز توسط فخرآفاق پارسا در سال ۱۳۳۹ ق. در مشهد منتشر شد. در سال ۱۳۰۲ جمعیت نسوان وطن خواه ایران به انتشار مجله‌ای با همین عنوان پرداخت، صاحب امتیاز این مجله شاهزاده خانم ملوک اسکندری بود. این مجله ماهی یکبار منتشر می‌گردید. همچنین در سال ۱۳۰۴، مرضیه ضرابی امتیاز روزنامه «نسوان شرق» را گرفت (مسعودی، ۱۳۷۷، ص ۳۳).

پیروزی انقلاب مشروطه فرصت‌های تازه‌ای در بعضی از زمینه‌ها چون آموزش و تحصیل، حضور در عرصه فعالیت‌های فرهنگی و سیاسی برای زنان مهیا کرد و بدین ترتیب آنها کم‌کم پا به عرصه اجتماع نهادند.

از جمله وقایع مهمی که در حیات زنان ایرانی نقش بسزایی داشت، واقعه کشف حجاب است که در روز ۱۷ دی ۱۳۱۴ اتفاق افتاد و باعث گردید زنان در کارهای اجتماعی و اداری مسئولیت‌هایی را به عهده بگیرند. در مورد واقعه کشف حجاب با دوگونه نقد و تحلیل روبه‌رو می‌شویم. در برخی از آثار و نوشته‌ها که عمدتاً توسط نوگرایان و وابستگان حکومتی تهیه می‌شود با تحلیل از چنین واقعه‌ای یاد می‌شود و آن را نشانه‌ای از احیای حقوق زن می‌دانند. ولی در آثار و نوشته‌های علمای دینی، منتقدین اجتماعی که التزام به دین دارند این واقعه تجاوز به حریم زنان و پایمال کردن حقوق انسانی آنها شمرده می‌شود (حسام، ۱۳۷۸، ص ۷۲).

«رضاشاه» با کشف حجاب و ایجاد مراکز آموزشی برای زنان و تشویق آنان به سوادآموزی و کسب تخصص و اشتغال، بخشی از جمعیت زنان کشور را فعال کرد؛ اما در عوض بخش بزرگی را خصم خود ساخت که پای‌بند به دین بودند. در دوره رضاشاه با وجود بحران‌ها یک نیروی ورزیده و تحصیل‌کرده از جنس زن در ایران تربیت شد که لایق و فرهیخته و حق‌خواه بود (کار،

۱۳۷۶، ص ۱۷)، که پروین اعتصامی شاخص‌ترین چهره آن زمان در شعر و شاعری است. از اینجا به بعد است که زنان نیز وارد فعالیت‌های تألیفی و ترجمه‌ای می‌شوند و عمدتاً درباره موضوعات مبتلا به خود می‌نویسند. هر چه آگاهی اجتماعی زنان بیشتر می‌شود، توجه آنان به مسائل خویش بیشتر جلب می‌شود و حساسیتشان نسبت به وضع نابرابر موجود بیشتر برانگیخته می‌شود. چنین توجه و حساسیتی البته در مردان صاحب قلم و منتقد اجتماعی هم رو به تزاید می‌رود.

در دوره پهلوی دوم، یعنی حکومت محمدرضا پهلوی، تلاش‌هایی در جهت بهبود وضعیت اجتماعی و حقوق زنان صورت پذیرفت و اشرف پهلوی به عنوان الگویی جهت آزادی و رهایی زنان شد. با انقلاب سفید ۱۳۴۱، برای نخستین بار زنان از حق رأی برخوردار شدند ولی به واسطه سوءظن‌های موجود نسبت به حکومت، این امر حتی در میان خود زنان نیز با استقبال روبه‌رو نشد. در این دوران زنان آگاه و سازمان‌های منتقد زنان که با دستورالعمل‌های بخشنامه‌ای نمی‌توانستند کنار آیند، تحت انواع فشارها قرار گرفتند و این چنین بود که در فاصله سال‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۵۷ شاهد حضور تدریجی زنان در احزاب و جریان‌های سیاسی اجتماعی موجود در جامعه چون حزب توده، جبهه ملی، مجاهدین، فدائیان و... هستیم.

بنابراین با پدیده کشف حجاب در دوران پهلوی اول به عنوان برداشتن مانعی از جلوی راه رشد زنان و الگوی اشرف پهلوی در دوران پهلوی دوم، روندی انحرافی در مسیر رشد و تعالی زنان ایرانی آغاز شد که این مسئله مورد پذیرش جامعه قرار نگرفت و حتی از سوی توده‌های مرد و زن طرد شده بود و در نتیجه موجب شد تا مردم به شدت با آن به مبارزه بپردازند زنان در پیروزی انقلاب اسلامی نقش عظیمی ایفا کردند. حضور در تمام صحنه‌ها تنها محدود به زنان تحصیلکرده و آگاه و علاقه‌مند به امور اجتماعی، فرهنگی و سیاسی نبود، بلکه حمایت هزاران هزار زن طبقه متوسط و پایین را به همراه داشت (گوارایی، ۱۳۷۸، ص ۴۰).

در جریان انقلاب اسلامی و پس از آن، یکبار دیگر جامعه زنان ایران متحول شد. این جریان رنگی تازه بر تولیدات فرهنگی اعم از کتاب، مقاله، پژوهش، نقد اجتماعی و حتی فیلم زد و چرخشی اساسی را در نوع نگاه به زن و بررسی و مطالعه مسائل زنان نشان داد. انقلاب اسلامی که در تمامی زمینه‌ها تغییرات شگرفی ایجاد کرده بود، تا مدت هشت سال پس از پیروزی همه مسائل اجتماعی از جمله مسائل زنان را تحت الشعاع جنگ تحلیل و تفسیر می‌کرد. به طوری که پدیده جنگ و تلاش برای تثبیت هویت دینی در این سال‌ها در اغلب پژوهش‌های برآمده از این دوره در مطالعات زنان تأثیر خود را آشکار می‌سازد. پس از جنگ دوره بازسازی فرا می‌رسد و به طبع مسائل مربوط به زنان و تحقیق درباره آنها

با موضوع توسعه گره می خورد، بدین منظور انجمن ها و نهادهای علمی، دولتی و غیردولتی مرتبط با موضوع مطالعات زنان ایجاد گردید.

همچنین نشریات مختلفی در این مقطع زمانی به وجود آمدند که زمینه موضوعی آنها در خصوص مسائل زنان است. از جمله این نشریات نشریه ریحانه، مجله فرزانه، مجله زنان، زن روز، پیام امروز، پیام هاجر، حقوق زن، بانو، خبرنامه الزهرا را می توان نام برد (حسام، ۱۳۷۸، ص ۸۹).

پیروزی انقلاب دگرگونی های فردی و اجتماعی شگرفی در جامعه به وجود آورد. یکی از ویژگی های ارزشمند انقلاب ایجاد زمینه ای مناسب برای مشارکت زنان در فعالیت های اجتماعی و تکامل فردی و انسانی آنان است تا با حفظ ارزش ها و وقار خود بتواند به حقوقی که خداوند به او داده است دسترسی پیدا کند. یکی از اقداماتی که جمهوری اسلامی ایران بدان پرداخته است، انتخاب کتاب سال است. بدین ترتیب که وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی هر ساله به منظور گسترش فرهنگ مکتوب و فراهم آوردن زمینه نقد و بررسی آثار علمی، ادبی و فرهنگی و قدردانی و حمایت و تشویق از مصنفان، مؤلفان، و مترجمان متعهد، در ۲۲ بهمن هر سال به بهترین کتاب های منتشره در سال گذشته مطابق با دستورالعمل جایزه ای اعطاء می کند.

در هفده دوره انتخاب کتاب سال از سال ۱۳۶۲ تا ۱۳۷۸ از ۳۲۵ عنوان کتاب برگزیده تنها ۳۱ عنوان از کتاب ها به زنان تعلق داشته است که بیشترین عناوین برگزیده به حوزه موضوعی علوم عملی با ۳ کتاب تألیفی و ۲ کتاب ترجمه شده تعلق دارد و بعد از آن کتاب هایی که در زمینه تاریخ و جغرافیا هستند با ۳ کتاب ترجمه شده و یک کتاب تألیفی قرار دارد. در حوزه موضوعی کلیات، کودکان و نوجوانان و زبان هر کدام ۴ عنوان کتاب نیز انتخاب شده است که در موضوعات کلیات و کودکان و نوجوانان همه عناوین انتخابی تألیف بوده اند ولی در موضوع زبان ۳ عنوان تألیفی و یک عنوان ترجمه شده است. ۳ عنوان از کتاب های برگزیده نیز در حوزه موضوعی ادبیات بوده، که ۲ مورد آن ترجمه و یک مورد تألیف بوده است. در علوم خالص هم دو کتاب برگزیده شده است که هر دو کتاب ترجمه است. در حوزه موضوعی روانشناسی، علوم اجتماعی و هنر هر کدام یک عنوان کتاب به عنوان کتاب برگزیده انتخاب شده است که غیر از هنر دو عنوان دیگر تألیفی بوده اند (کتاب سال، ...، ۱۳۷۸ - ۱۳۶۳)

همچنین دفتر مطالعات داستانی وزارت ارشاد به مناسبت بیستمین سالگرد پیروزی انقلاب به بهترین آثار چاپ شده در زمینه داستان و رمان از میان کتاب هایی که در دو دهه گذشته منتشر شده بود، جوایزی اهدا کرد. از ۲۴ اثر برگزیده ادبیات داستانی در دو بخش مجموعه داستان و داستان بلند و رمان، ۸ اثر آن به آثار زنان داستان نویس چون فرخنده آقایی، زویا پیرزاد، سیمین

دانشور، منیره روانی پور، ناهید طباطبائی، فتانه حاج سیدجوادی، انسبه شاه‌حسینی و غزاله فاطمه) علیزاده تعلق داشت (صبح امروز، ۱۳۷۷، ص ۷).

تعریف مسئله

برای بیان موقعیت و شرایط واقعی زنان در جامعه باید پیرامون مسائل آنان بررسی و تحقیق شود. از آنجا که برخی مسائل خاص زنان است، تفکیک میدان تحقیق زن و مرد امری اجتناب‌ناپذیر است. تاکنون وضعیت و نقش زنان در علوم و نهادهای مختلف، بسیار مورد بررسی قرار گرفته است، مانند: نقش زن در خانواده، زن در ادبیات، زن در تاریخ، نقش زن در توسعه اقتصادی، و... یکی از مواردی که می‌توان بر روی آن تأمل کرد، مجموعه آثار نوشتاری زنان است. به طور کلی می‌توان این آثار را در سه گروه طبقه‌بندی کرد: الف) کتاب‌ها و مقالاتی که درباره زنان نوشته شده است، ب) کتاب‌ها و مقالاتی که برای زنان نوشته شده است، ج) کتاب‌ها و مقالاتی که توسط زنان تألیف یا ترجمه شده است.

بررسی کتاب‌ها و مقالاتی که توسط زنان تألیف یا ترجمه شده است، شاید بتواند زمینه تحقیقات متعددی باشد. از این رو تحقیق حاضر به بررسی کتاب‌هایی پرداخته که در دوران بیست سال بعد از انقلاب یعنی از سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۷ توسط زنان تدوین شده است. بدین منظور فهرست کتاب‌های تولید شده در ایران توسط زنان ایرانی در سال‌های مذکور گردآوری و وضعیت زنان از نظر تألیف، ترجمه، گردآوری، ویراستاری و تصویرگری در موضوعات مختلف با در نظر گرفتن نوبت چاپ کتاب‌ها مورد بررسی قرار گرفته است.

تعاریف عملیاتی اجزاء مسئله

کتاب‌های تولید شده توسط زنان ایرانی، کتاب‌هایی است که در ایران به چاپ رسیده است و زنان ایرانی در تألیف، ترجمه، گردآوری، ویراستاری و تصویرگری آن نقش داشته‌اند. «تألیف و ترجمه» در این تحقیق، تألیف و «ترجمه و گردآوری» نیز ترجمه، محسوب شده است.

هدف پژوهش

بررسی وضعیت زنان ایرانی در نشر کتاب از سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۷ یا به عبارتی، مشخص کردن روند تولید اطلاعات توسط زنان ایرانی از لحاظ تألیف، ترجمه، گردآوری، ویراستاری و تصویرگری کتاب است که علاوه بر آن ماهیت متون از نظر موضوعی نیز مشخص می‌شود.

سؤال‌های اساسی پژوهش

- در این تحقیق بر آن هستیم که به سؤال‌های زیر پاسخ دهیم:
۱. کتاب‌های تولید شده توسط زنان در فاصله زمانی ۱۳۷۷ - ۱۳۵۸ به چه میزان است؟
  ۲. بیشترین تولیدات در چه حوزه‌های موضوعی قرار دارند؟
  ۳. تعداد زنان تولیدکننده کتاب در دوران مورد بحث به چه میزان است؟
  ۴. وضعیت زنان به تفکیک نقش آنان در تألیف، ترجمه، ویراستاری، گردآوری و تصویرگری طی سال‌های ۱۳۷۷ - ۱۳۵۸ چگونه است؟
  ۵. وضعیت زنان پدیدآورنده کتاب در موضوعات مختلف طی سال‌های مورد بحث چگونه است؟
  ۶. چه تعداد از آثار تولید شده چاپ اول و چه تعداد چاپ مجدد هستند؟

روش و جامعه پژوهش

روش پژوهش پیمایشی - توصیفی و نوع آن کاربردی است و جامعه آماری آن کتاب‌های منتشر شده در ایران در سال‌های ۱۳۷۷ - ۱۳۵۸ است که اطلاعات مورد نیاز با مراجعه به کارنامه نشر (۱۳۵۸ - ۱۳۷۷) (کارنامه نشر...، ۱۳۷۷ - ۱۳۵۷) و لوح فشرده کتابشناسی ملی ایران، ۱۳۷۸ گردآوری شده است. ابتدا از طریق نام زنان، اطلاعات مربوط به تمام کتاب‌هایی که زنان ایرانی طی سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۷ در نشر آن دخالت داشته‌اند از کارنامه نشر در هر سال به طور جداگانه جمع‌آوری شد و سپس با پایگاه کتابشناسی ملی مورد مطابقت قرار گرفت تا اطلاعات مورد نظر کامل تر شود. هنگام مطابقت برگه‌ها با پایگاه کتابشناسی ملی، هر جا که در یک کتاب واحد شماره رده‌بندی تفاوت داشت، بر طبق رده‌بندی کتابشناسی ملی اصلاح گردید. همچنین چون اطلاعات اکثر کتاب‌های مورد نظر از کارنامه نشر اخذ شده است طبق تعریف همان بانک، کتاب‌های «کودکان» و «نوجوانان» (برخلاف کتابشناسی ملی که کتاب‌های کودکان آن مجزا از سایر کتاب‌ها است) با هم در نظر گرفته شده است.

پیشینه تحقیق

۱. رکن‌الدین احمدی لاری و فرزانه فرزین در سال ۱۳۷۶ در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی مقالات کتابداری و اطلاع‌رسانی ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۴» (احمدی لاری و فرزین، ۱۳۷۶، ص ۳۹) با هدف دست‌یابی به میزان مقالات تألیف و ترجمه شده در عملکرد مردان و زنان در این زمینه و میزان پراکندگی موضوعی مقالات کتابداری و اطلاع‌رسانی و تعیین تعداد و درصد مقالات

منتشر شده توسط نویسندگان و مترجمان به این نتایج رسیده‌اند که بیش از ۶۰ درصد مقالات تألیفی است و سهم مردان در تألیف و ترجمه مقالات بیش از ۵۵ درصد است.

۲. رکن‌الدین احمدی لاری و فرزانه فرزین در مقاله خود تحت عنوان «بررسی انتشار کتاب در ایران» (احمدی لاری و فرزین، ۱۳۷۷، ص ۴۱) منتخبی از کتاب‌های منتشر شده در طول برنامه اول توسعه (۱۳۷۲ تا ۱۳۷۷) را از جنبه‌های تألیف و ترجمه پدیدآورندگان زن و مرد و نیز موضوعی بررسی کردند. نتایج حاصل از این مطالعه بیانگر این است که بیش از نیمی از کتاب‌های منتشر شده تألیف و درصد بالایی از مؤلفان و مترجمان را مردان تشکیل داده‌اند. بیشترین درصد موضوع اختصاص به ادبیات و کمترین درصد به زبان تعلق دارد.

۳. یحیی اسدی در سال ۱۳۵۲ در پایان‌نامه خود تحت عنوان «کتابشناسی آثار زنان ایران در پنجاه سال اخیر (۱۳۴۹ - ۱۳۰۰)» به این نتایج رسیده است که بیش از ۵۰ درصد در زمینه ادبیات و حدود یک درصد در زبان‌شناسی کتاب چاپ شده است. بیش از ۵۰ درصد کتاب‌های ادبی در زمینه داستان و ۵ درصد در زمینه نمایشنامه است و تقریباً دو سوم آثار زنان ایرانی تألیف و حدود یک سوم آنها را کتاب‌های ترجمه شده تشکیل می‌دهد. گرچه تعداد آثار در هر دهه نسبت به دهه قبل افزایش یافته، ولی آثار مربوط به سال‌های ۱۳۴۰ - ۱۳۴۹ بیش از نصف کلیه آثار ۵۰ سال قبل است.

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

از سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۷ حدود ۱۴۷۴۹۱ عنوان کتاب در ایران منتشر شده است که تعداد کتاب‌های تولید شده توسط مردان ۱۲۸۹۹۶ عنوان (۸۷/۴۶ درصد) و تعداد کتاب‌های تولید شده توسط زنان ۱۸۴۹۵ عنوان (۱۲/۵۴ درصد) است. البته در طول سال‌های مورد بحث از اختلاف بین آنها کاسته شده است، به طوری که در سال ۱۳۵۸ درصد کتاب‌های تولید شده توسط مردان حدوداً ۳۰ برابر کتاب‌های تولید شده توسط زنان است ولی در پایان دوره یعنی سال ۱۳۷۷ این اختلاف به ۵ برابر رسیده است.

روند انتشار کتاب‌های زنان سیر صعودی دارد و از ۶۰ عنوان در سال ۱۳۵۸ به ۲۹۸۵ عنوان در سال ۱۳۷۷ رسیده است. البته در سال ۱۳۶۷ شاهد رکود در تولید کتاب هستیم و این در حالی است که شرایط خاص ناشی از وضعیت جنگ در این سال به پایان رسیده است و می‌توان یکی از علل این مسئله را وجود همین بحران در جامعه دانست. در سال‌های بعد با آغاز برنامه ۵ ساله دوم و بهبود زیرساخت‌های اقتصادی و تأثیر و بازتاب آن در حوزه کتاب مجدداً افزایش نشر کتاب را شاهد هستیم که حتی از سال ۱۳۷۵ با آهنگی سریع تر حرکت می‌کند.

جدول ۱. فراوانی کتاب‌های تولید شده توسط زنان و مردان ایرانی

کتاب‌های تولید شده توسط مردان		کتاب‌های تولید شده توسط زنان		سال انتشار
درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۹۶/۷۸	۱۸۰۱	۳/۲۲	۶۰	۱۳۵۸
۹۶/۷۱	۱۷۶۲	۳/۲۹	۶۰	۱۳۵۹
۹۶/۰۱	۱۴۲۱	۳/۹۹	۵۹	۱۳۶۰
۹۴/۹۸	۳۴۰۹	۵/۰۲	۱۸۰	۱۳۶۱
۹۴/۹۹	۵۱۳۷	۵/۰۱	۲۷۱	۱۳۶۲
۹۳/۷۲	۶۰۷۷	۶/۲۸	۴۰۷	۱۳۶۳
۹۰/۲۳	۵۳۲۱	۷/۴۴	۴۲۸	۱۳۶۴
۹۰/۲۳	۳۸۳۱	۹/۷۷	۴۱۵	۱۳۶۵
۸۹/۷۴	۳۳۴۳	۱۰/۲۶	۳۸۲	۱۳۶۷
۹۰/۰۳	۷۰۰۶	۹/۹۷	۷۷۶	۱۳۶۸
۸۸/۳۱	۷۲۲۲	۱۱/۶۹	۹۵۶	۱۳۶۹
۸۶/۸	۶۵۲۵	۱۳/۲	۹۹۲	۱۳۷۰
۸۴/۴۶	۶۳۲۵	۱۵/۵۴	۱۱۶۴	۱۳۷۱
۸۵/۴	۷۰۱۳	۱۴/۶	۱۱۹۹	۱۳۷۲
۸۶/۳۸	۹۱۰۰	۱۳/۶۲	۱۴۳۵	۱۳۷۳
۸۷/۰۸	۱۰۳۵۶	۱۲/۹۲	۱۵۶۳	۱۳۷۴
۸۵/۶۷	۱۲۳۹۶	۱۴/۳۳	۲۰۷۳	۱۳۷۵
۸۲/۶۴	۱۲۶۵۶	۱۷/۳۶	۲۶۵۹	۱۳۷۶
۸۲/۶۵	۱۴۲۱۹	۱۷/۳۵	۲۹۸۵	۱۳۷۷
۸۷/۴۶	۱۲۸۹۹۶	۱۲/۵۴	۱۸۴۹۵	جمع

بیشترین کتاب‌های منتشر شده توسط زنان طی دوران مورد بحث به ترتیب در حوزه‌های موضوعی کودکان و نوجوانان، علوم کاربردی، ادبیات، علوم اجتماعی، علوم خالص، هنر، فلسفه و روانشناسی، زبان، تاریخ و جغرافیا، کلیات و دین پراکنده است. توجه و علاقه زیاد زنان به کتاب‌های کودکان و نوجوانان را شاید بتوان به دلیل حس مادرانه زنان به کودکان و ارتباط عاطفی میان آنها و بالطبع درک واقعی زنان از نیازهای روحی کودکان و نوجوانان دانست.

جدول ۲. توزیع فراوانی کتاب‌های زنان طی سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۷ به تفکیک موضوع

درصد عناوین	تعداد عناوین	موضوع
۳/۲۶	۶۰۳	کلیات
۴/۶۲	۸۵۴	فلسفه و روانشناسی
۲/۹۸	۵۵۱	دین
۷/۷۶	۱۴۳۶	علوم اجتماعی
۳/۴	۶۳۰	زبان
۶/۴۸	۱۱۹۹	علوم خالص
۱۷/۲۶	۳۱۹۳	علوم کاربردی
۴/۸	۸۸۴	هنر
۱۶/۷۸	۳۱۰۳	ادبیات
۳/۳۷	۶۲۴	تاریخ و جغرافیا
۲۹/۲۹	۵۴۱۸	کودکان و نوجوانان
۱۰۰	۱۸۴۹۵	جمع

بالاترین سهم انتشارات در موضوع کلیات متعلق به سال‌های ۱۳۵۸ و ۱۳۵۹ با ۶/۶۷ درصد و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۶۶ با ۱/۹۶ درصد است. بالاترین سهم انتشارات در موضوع فلسفه و روانشناسی متعلق به سال ۱۳۷۱ با ۶/۶۲ درصد و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۶۴ با ۰/۷ درصد است. بالاترین سهم انتشارات در موضوع دین متعلق به سال ۱۳۵۸ با ۱۰ درصد و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۶۳ با ۱/۷۲ درصد است. بالاترین سهم انتشارات در موضوع علوم اجتماعی مربوط به سال ۱۳۵۸ با ۲۶/۴۷ درصد و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۶۵ با ۵/۵۴ درصد است. بالاترین سهم انتشارات در موضوع زبان مربوط به سال ۱۳۵۹ با ۱۱/۶۷ درصد و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۶۱ با ۰/۵۵ درصد است. بالاترین سهم انتشارات در موضوع علوم خالص مربوط به سال ۱۳۷۴ با ۹/۴۴ درصد و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۶۳ با ۲/۹۵ درصد است. بالاترین سهم انتشارات در موضوع علوم کاربردی مربوط به سال ۱۳۶۷ با ۲۳/۰۴ درصد و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۵۸ با ۶/۶۷ درصد است. بالاترین سهم انتشارات در موضوع هنر مربوط به سال ۱۳۶۲ با ۱۱/۸۱ درصد و کمترین آن مربوط به سال‌های ۱۳۵۸ و ۱۳۵۹ با ۳/۳۳ درصد است. بالاترین سهم انتشارات در موضوع ادبیات مربوط به سال ۱۳۶۳ با ۲۴/۰۸ درصد و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۶۵ با ۱۱/۸۱ درصد است. بالاترین سهم انتشارات در موضوع تاریخ و جغرافیا مربوط به سال ۱۳۵۸ با ۱۰ درصد و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۶۶ با ۲/۴ درصد است. بالاترین سهم انتشارات در موضوع کودکان و نوجوانان مربوط به سال ۱۳۶۵ با ۴۳/۳۷ درصد و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۵۸ با ۱۰ درصد است.

جدول شماره ۳. توزیع فراوانی کتاب‌های تولید شده توسط زنان ایرانی برحسب موضوع و سال انتشار (۱۳۵۸ تا ۱۳۷۷)

سال انتشار		۱۳۵۸		۱۳۵۹		۱۳۶۰		۱۳۶۱		۱۳۶۲		۱۳۶۳		۱۳۶۴		۱۳۶۵		۱۳۶۶		۱۳۶۷	
حوزه موضوعی		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کلیات		۴	۶/۶۷	۴	۶/۶۷	۳	۵/۰۹	۷	۳/۸۹	۸	۲/۹۵	۹	۲/۲۱	۱۴	۳/۲۷	۱۵	۳/۶۱	۹	۱/۹۶	۸	۲/۱
فلسفه و روانشناسی		۲	۳/۳۳	۱	۱/۶۷	۱	۱/۷	-	-	۸	۲/۹۵	۸	-	۳	۱/۹۶	۱۳	۳/۱۳	۱۴	۳/۰۶	۱۲	۳/۱۴
دین		۶	۱۰	۳	۵	۵	۸/۴۷	۱۲	۶/۶۷	۱۶	۵/۹	۷	۱/۷۲	۱۵	۳/۵	۱۰	۲/۴۱	۱۵	۳/۲۷	۹	۲/۳۶
علوم اجتماعی		۱۶	۲۶/۶۷	۱۰	۱۶/۶۷	۷	۱۱/۸۶	۱۰	۵/۵۵	۱۷	۶/۲۷	۲۵	۶/۱۴	۲۴	۵/۶۱	۲۳	۵/۵۴	۲۷	۵/۸۹	۲۶	۶/۸۱
زبان		۱	۱/۶۷	۷	۱۱/۶۷	-	-	۱	۰/۵۵	۲	۰/۷۴	۵	۱/۲۳	۱۵	۳/۵	۱۰	۲/۴۱	۱۸	۳/۹۳	۶	۱/۵۹
علوم خالص		۲	۳/۳۳	-	-	-	-	۷	۳/۸۹	۹	۳/۳۲	۱۲	۲/۹۵	۱۷	۳/۹۷	۱۶	۳/۸۶	۱۴	۳/۰۶	۲۵	۶/۵۴
علوم کاربردی		۴	۶/۶۷	۷	۱۱/۶۷	۱۲	۲۰/۳۴	۳۱	۱۷/۲۲	۵۳	۱۹/۵۶	۷۰	۱۷/۲	۶۷	۱۵/۶۶	۶۸	۱۶/۳۹	۹۱	۱۹/۸۷	۸۸	۲۳/۰۴
هنر		۲	۳/۳۳	۲	۳/۳۳	۵	۸/۴۷	۱۳	۷/۲۲	۳۲	۱۱/۸۱	۲۵	۶/۱۴	۳۲	۷/۴۸	۱۸	۴/۳۴	۳۸	۸/۳	۱۹	۴/۹۷
دبیات		۱۱	۱۸/۳۳	۱۲	۲۰	۱۲	۲۰/۳۴	۲۷	۱۵	۴۸	۱۷/۷۱	۹۸	۲۴/۰۸	۷۹	۱۸/۴۶	۴۹	۱۱/۸۱	۶۱	۱۳/۳۲	۵۸	۱۵/۱۸
تاریخ و جغرافیا		۶	۱۰	۳	۵	۲	۳/۳۹	۱۵	۸/۳۳	۱۴	۵/۱۷	۱۷	۴/۱۸	۱۷	۳/۹۷	۱۳	۳/۱۳	۱۱	۲/۴	۱۸	۴/۷۱
کودکان و نوجوانان		۶	۱۰	۱۱	۱۸/۳۳	۸	۱۳/۵۶	۵۷	۳۱/۶۷	۶۴	۲۳/۶۲	۱۳۱	۳۲/۱۹	۱۴۵	۳۳/۸۸	۱۸۰	۴۲/۳۷	۱۶۰	۲۴/۹۳	۱۱۳	۲۹/۵۸
جمع		۶۰	۱۰۰	۶۰	۱۰۰	۵۹	۱۰۰	۱۸۰	۱۰۰	۲۷۱	۱۰۰	۴۰۷	۱۰۰	۴۲۸	۱۰۰	۴۰۵	۱۰۰	۴۵۸	۱۰۰	۳۸۲	۱۰۰

جدول شماره ۳. (دنیال)

سال انتشار		۱۳۶۸		۱۳۶۹		۱۳۷۰		۱۳۷۱		۱۳۷۲		۱۳۷۳		۱۳۷۴		۱۳۷۵		۱۳۷۶		۱۳۷۷	
حوزه موضوعی		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کلیات		۳۱	۴	۳۶	۳/۷۷	۳۸	۳/۸۳	۵۷	۴/۹	۵۱	۴/۲۵	۲۰	۲/۷۹	۲۹	۳/۱۹	۷۳	۳/۵۲	۶۶	۲/۲۸	۸۱	۲/۷۱
فلسفه و روانشناسی		۳۶	۴/۶۴	۳۸	۳/۹۷	۴۵	۴/۵۴	۷۷	۶/۶۲	۶۲	۵/۱۷	۸۰	۵/۵۷	۶۳	۴/۱	۱۰۳	۴/۹۷	۱۲۸	۵/۵۷	۱۴۰	۴/۶۹
دین		۱۵	۱/۹۳	۳۲	۳/۳۵	۲۳	۲/۳۲	۲۹	۲/۴۹	۳۱	۲/۵۹	۳۴	۲/۳۷	۴۶	۲/۹۹	۶۸	۳/۲۸	۷۸	۲/۹۳	۹۷	۳/۲۵
علوم اجتماعی		۲۴	۵/۶۷	۶۵	۶/۸	۷۳	۷/۳۶	۸۳	۷/۱۳	۸۵	۷/۰۹	۱۳۹	۹/۶۹	۱۵۳	۹/۹۶	۲۶۵	۱۲/۷۸	۱۶۷	۶/۲۸	۱۷۷	۵/۹۳
زبان		۱۸	۲/۳۲	۱۹	۱/۹۹	۲۷	۲/۷۲	۴۱	۳/۵۲	۳۲	۲/۶۷	۴۴	۳/۰۷	۷۶	۴/۹۵	۷۶	۳/۶۷	۱۱۴	۴/۲۹	۱۱۸	۳/۹۵
علوم خالص		۳۴	۴/۳۸	۳۶	۳/۷۶	۵۰	۵/۰۴	۶۶	۵/۶۷	۶۰	۵	۶۰	۵/۶۷	۶۲	۴/۳۲	۱۴۵	۹/۲۴	۱۷۶	۸/۶۵	۲۳۴	۷/۸۴
علوم کاربردی		۱۶۴	۲۱/۱۳	۱۴۵	۱۵/۱۷	۲۱۲	۲۱/۳۷	۲۱۹	۱۸/۸۱	۲۴۶	۲۰/۵۱	۳۰۰	۲۰/۹	۲۸۱	۱۸/۲۹	۳۵۸	۱۷/۲۷	۴۶۲	۱۳/۶۱	۴۱۵	۱۳/۹
هنر		۴۱	۵/۲۸	۵۹	۶/۱۷	۶۰	۶/۰۵	۶۳	۵/۴۱	۶۷	۵/۵۹	۷۰	۴/۸۸	۶۱	۴/۹۷	۷۰	۳/۳۸	۱۰۶	۳/۹۹	۱۰۱	۳/۳۸
دبیات		۱۲۵	۱۶/۱۱	۲۰۴	۲۱/۳۴	۱۹۸	۱۹/۹۶	۲۴۸	۲۱/۹	۲۴۸	۲۰/۶۸	۲۸۴	۱۹/۷۹	۲۵۴	۱۶/۵۴	۲۶۷	۱۲/۸۸	۳۱۶	۱۱/۸۸	۴۹۷	۱۶/۶۵
تاریخ و جغرافیا		۲۴	۳/۰۹	۳۳	۳/۴۵	۳۲	۳/۲۲	۳۳	۲/۸۴	۵۱	۴/۲۵	۴۰	۲/۷۹	۴۴	۲/۸۶	۵۷	۲/۷۵	۸۳	۳/۱۲	۱۱۱	۳/۷۲
کودکان و نوجوانان		۲۴۴	۳۱/۴۴	۲۸۹	۳۰/۲۳	۲۳۴	۲۳/۵۹	۲۴۱	۲۰/۷	۲۶۶	۲۲/۱۹	۲۴۲	۱۹/۸۳	۳۶۴	۲۳/۷	۵۶۰	۲۷/۰۱	۹۸۹	۳۷/۲	۱۰۱۴	۳۳/۹۷
جمع		۷۷۶	۱۰۰	۹۵۶	۱۰۰	۹۹۲	۱۰۰	۱۱۶۳	۱۰۰	۱۱۹۹	۱۰۰	۱۴۳۵	۱۰۰	۱۵۳۶	۱۰۰	۲۰۷۳	۱۰۰	۲۶۵۹	۱۰۰	۲۹۸۵	۱۰۰

جدول ۴. توزیع فراوانی زنان پدیدآور بر حسب نقش آنها در تولید کتاب و سال انتشار طی سال‌های

۱۳۵۸ تا ۱۳۷۷

سال	مؤلفان		مترجمان		گردآورندگان		ویراستاران		تصویرگران		جمع
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
۱۳۵۸	۳۷	۵۸/۷۳	۱۷	۲۶/۹۹	۶	۹/۵۲	-	-	۳	۴/۷۶	۶۳
۱۳۵۹	۴۵	۶۹/۲۳	۱۷	۲۶/۱۵	۲	۳/۰۸	-	-	۱	۱/۵۴	۶۵
۱۳۶۰	۳۹	۶۱/۹	۱۵	۲۳/۸۱	۱	۱/۵۹	۲	۳/۱۸	۶	۹/۵۲	۶۳
۱۳۶۱	۸۲	۴۴/۰۹	۷۸	۴۱/۹۳	۷	۳/۷۶	۵	۲/۶۹	۱۴	۷/۵۳	۱۸۶
۱۳۶۲	۱۲۳	۴۳/۴۶	۱۲۷	۴۴/۸۸	۶	۲/۱۲	۶	۲/۱۲	۲۱	۷/۴۲	۲۸۳
۱۳۶۳	۲۳۵	۵۱/۹۹	۱۶۶	۳۶/۷۳	۱۶	۳/۵۴	۱۰	۲/۲۱	۲۵	۵/۵۳	۴۵۲
۱۳۶۴	۱۹۱	۴۱/۷	۱۹۲	۴۱/۹۲	۲۲	۴/۸	۱۳	۲/۸۴	۴۰	۸/۷۳	۴۵۸
۱۳۶۵	۲۱۸	۴۷/۷	۱۵۰	۳۲/۸۲	۱۵	۳/۲۸	۱۹	۴/۱۶	۵۵	۱۳/۰۴	۴۵۷
۱۳۶۶	۲۲۵	۴۵	۱۵۶	۳۱/۲	۲۲	۴/۴	۳۱	۶/۲	۶۶	۱۳/۲	۵۰۰
۱۳۶۷	۱۶۵	۴۰/۱۵	۱۴۸	۳۶	۲۲	۵/۳۵	۳۱	۷/۵۵	۴۵	۱۰/۹۵	۴۱۱
۱۳۶۸	۳۳۲	۳۹/۱	۳۳۴	۳۹/۳۴	۵۵	۶/۴۸	۴۷	۵/۵۴	۸۱	۹/۵۴	۸۴۹
۱۳۶۹	۳۸۳	۳۶/۵۸	۴۲۷	۴۰/۷۸	۳۴	۳/۲۵	۸۳	۷/۹۳	۱۲۰	۱۱/۴۶	۱۰۴۷
۱۳۷۰	۴۴۱	۴۰/۷۹	۴۵۷	۴۲/۲۸	۴۷	۴/۳۵	۵۱	۴/۷۲	۸۵	۷/۸۶	۱۰۸۱
۱۳۷۱	۵۵۰	۴۳/۸۶	۴۸۷	۳۸/۸۴	۵۲	۴/۱۵	۱۰۰	۷/۹۷	۶۵	۵/۱۸	۱۲۵۴
۱۳۷۲	۵۴۲	۴۱/۳۱	۵۰۴	۳۸/۴۱	۳۵	۲/۶۷	۱۱۵	۸/۷۷	۱۱۶	۸/۸۴	۱۳۱۲
۱۳۷۳	۶۳۳	۴۰/۸۱	۶۴۷	۴۱/۷۲	۴۶	۲/۹۷	۱۱۹	۷/۶۷	۱۰۶	۶/۸۳	۱۵۵۱
۱۳۷۴	۷۷۱	۴۵/۸۶	۶۳۲	۳۷/۶	۶۵	۳/۸۷	۱۱۵	۶/۸۴	۹۸	۵/۸۳	۱۶۸۱
۱۳۷۵	۱۰۱۷	۴۳/۳۷	۸۵۹	۳۶/۶۳	۱۰۰	۲/۴۶	۲۱۷	۹/۲۵	۱۵۲	۶/۴۸	۲۳۴۵
۱۳۷۶	۱۳۹۱	۴۶/۲۹	۹۳۷	۳۱/۱۸	۱۳۳	۴/۴۳	۳۰۰	۹/۹۸	۲۴۴	۸/۱۲	۳۰۰۵
۱۳۷۷	۱۴۳۱	۴۲/۶۱	۹۹۸	۲۹/۷۲	۱۳۵	۴/۰۲	۵۰۶	۱۵/۰۷	۲۸۸	۸/۵۸	۳۳۵۸
جمع	۸۸۵۱	۴۳	۷۳۴۸	۳۶	۸۲۱	۴	۱۷۷۰	۹	۱۶۳۱	۸	۲۰۴۲۱

۲۰۴۲۱ نفر از زنان ایرانی طی سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۷ در پدید آوردن کتاب فعالیت داشته‌اند که بیشترین تعداد سهم مؤلفان (۴۳ درصد) و سپس مترجمان (۳۶ درصد)، تصویرگران (۸ درصد)، ویراستار (۹ درصد) و گردآورندگان (۴ درصد) است.

بیشترین تعداد مؤلفان مربوط به سال ۱۳۵۹ با ۶۹/۲۳ درصد و کمترین آن متعلق به سال ۱۳۶۹ با ۳۶/۵۸ درصد است. بیشترین تعداد مترجمان مربوط به سال ۱۳۶۲ با ۴۴/۸۸ درصد و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۶۰ با ۲۳/۸ درصد است. بیشترین تعداد گردآورندگان مربوط به سال ۱۳۵۸ با ۹/۵۲ درصد و کمترین آنها مربوط به سال ۱۳۶۰ با ۱/۵۹ درصد است. بیشترین تعداد ویراستاران مربوط به سال ۱۳۷۷ با ۱۵/۰۷ درصد و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۶۲ با

۲/۱۲ درصد است. بیشترین تعداد تصویرگران مربوط به سال ۱۳۶۶ با ۱۳/۲ درصد و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۵۹ با ۱/۵۴ درصد است.

جدول ۵. توزیع فراوانی زنان پدیدآورنده کتاب بر حسب موضوع طی سال‌های ۱۳۷۷ تا ۱۳۵۸

موضوع	مؤلفان	مترجمان	گردآورندگان	ویراستاران	تصویرگران	جمع
کلیات	۱۹۱	۲۵۷	۱۵۰	۱۰۰	۲	۷۰۰
فلسفه و روانشناسی	۱۷۸	۶۰۶	۱۴	۹۶	۳	۸۹۷
دین	۳۱۶	۱۶۷	۲۵	۶۹	۵	۵۸۲
علوم اجتماعی	۷۸۲	۵۴۰	۸۲	۱۵۴	۱۳	۱۵۷۱
زبان	۴۹۶	۱۱۰	۲۷	۷۰	۶	۷۰۹
علوم خالص	۷۰۳	۴۱۶	۳۰	۱۹۰	۴	۱۳۴۳
علوم کاربردی	۱۵۵۳	۱۵۶۲	۱۱۶	۲۸۳	۲۱	۳۵۳۵
هنر	۳۷۰	۴۵۰	۵۶	۸۱	۱۲	۹۶۹
ادبیات	۱۵۱۱	۱۳۴۰	۱۱۳	۲۲۹	۳۹	۳۲۳۲
تاریخ و جغرافیا	۳۰۴	۱۹۴	۷۹	۱۱۰	۳	۶۹۰
کودکان و نوجوانان	۲۴۴۷	۱۷۰۶	۱۲۹	۳۸۸	۱۵۲۳	۶۱۹۳

تعداد زنان پدیدآورنده در حوزه‌های موضوعی مختلف طی دوران مورد بحث بدین ترتیب است:

الف. در رده موضوعی کودکان و نوجوانان ۶۱۹۳ نفر از زنان، ۵۴۱۸ عنوان کتاب پدید آورده‌اند، و ۷۷۵ نفر از آنان نقش همکار داشتند.

ب. در رده موضوعی علوم کاربردی ۳۵۳۵ نفر از زنان، ۳۱۹۳ عنوان کتاب پدید آورده‌اند، و ۳۴۴۲ نفر از زنان نقش همکار داشتند.

ج. در رده موضوعی ادبیات ۳۲۳۲ نفر از زنان ۳۱۰۳ عنوان کتاب پدید آورده‌اند، و ۱۲۹ نفر از زنان نقش همکار داشتند.

د. در رده موضوعی علوم اجتماعی ۱۵۷۱ نفر از زنان، ۱۴۳۶ عنوان کتاب پدید آورده‌اند، و ۱۳۵ نفر از زنان نقش همکار داشتند.

ه. در رده موضوعی علوم خالص ۱۳۴۳ نفر از زنان، ۱۱۹۹ عنوان کتاب پدید آورده‌اند، و ۱۴۴ نفر از زنان نقش همکار داشتند.

و. در رده موضوعی هنر ۹۶۹ نفر از زنان، ۸۸۴ عنوان کتاب پدید آورده‌اند، لذا ۸۵ نفر از زنان نقش همکار داشتند.

ز. در رده موضوعی فلسفه و روانشناسی ۸۹۷ نفر از زنان، ۸۵۴ عنوان کتاب پدید آورده‌اند، لذا ۴۳ نفر از زنان نقش همکار داشتند.

ح. در رده موضوعی زبان ۷۰۹ نفر از زنان ۶۳۰ عنوان کتاب پدید آورده‌اند، و ۷۹ نفر از زنان

نقش همکار داشتند.

ط. در رده موضوعی کلیات ۷۰۰ نفر از زنان ۶۰۳ عنوان کتاب پدید آورده‌اند، و ۹۷ نفر از زنان نقش همکار داشتند.

ی. در رده موضوعی تاریخ و جغرافیا ۶۹۰ نفر از زنان ۶۲۴ عنوان کتاب پدید آورده‌اند، و ۶۶ نفر از زنان نقش همکار داشتند.

ک. در رده موضوعی دین ۵۸۲ نفر از زنان ۵۵۱ عنوان کتاب پدید آورده‌اند، و ۳۱ نفر از زنان نقش همکار داشتند.

جدول ۶. فراوانی کتاب‌های زنان بر حسب نوبت چاپ و سال انتشار (۱۳۷۷ - ۱۳۵۸)

جمع	چاپ مجدد		چاپ اول		نوبت چاپ	سال انتشار
	درصد	تعداد	درصد	تعداد		
۶۰	۱۸/۳۳	۱۱	۸۱/۶۶	۵۴		۱۳۵۸
۶۰	۱۰/۰۰	۶	۹۰/۰۰	۵۴		۱۳۵۹
۵۹	۱۰/۱۷	۶	۸۹/۸۳	۵۳		۱۳۶۰
۱۸۰	۲۱/۱۱	۳۸	۷۸/۸۹	۱۴۲		۱۳۶۱
۲۷۱	۳۳/۹۵	۹۲	۶۶/۰۵	۱۷۹		۱۳۶۲
۴۰۷	۲۸/۵۰	۱۱۶	۷۱/۵۰	۲۹۱		۱۳۶۳
۴۲۸	۳۷/۳۸	۱۶۰	۶۲/۶۲	۲۶۸		۱۳۶۴
۴۱۵	۴۱/۲۰	۱۷۱	۵۸/۸۰	۲۴۴		۱۳۶۵
۴۵۸	۴۶/۷۲	۲۱۴	۵۳/۲۸	۲۴۴		۱۳۶۶
۳۸۲	۳۵/۰۸	۱۳۴	۶۴/۹۲	۲۴۸		۱۳۶۷
۷۷۶	۴۲/۴۰	۳۲۹	۵۷/۶۰	۴۴۷		۱۳۶۸
۹۵۶	۴۱/۷۴	۳۹۹	۵۸/۲۶	۵۵۷		۱۳۶۹
۹۹۲	۳۵/۴۸	۳۵۲	۶۴/۵۲	۶۴۰		۱۳۷۰
۱۱۶۴	۳۴/۱۱	۳۹۷	۶۵/۸۹	۷۶۷		۱۳۷۱
۱۱۹۹	۴۲/۰۴	۵۰۴	۵۷/۹۶	۶۹۵		۱۳۷۲
۱۴۴۵	۳۷/۳۵	۵۳۶	۶۲/۶۵	۸۹۹		۱۳۷۳
۱۵۳۶	۴۱/۶۰	۶۳۹	۵۸/۴۰	۸۹۷		۱۳۷۴
۲۰۷۳	۳۹/۷۵	۸۲۴	۶۰/۲۵	۱۲۴۹		۱۳۷۵
۲۶۵۹	۴۰/۱۷	۱۰۶۸	۵۹/۸۳	۱۵۹۱		۱۳۷۶
۲۹۸۵	۳۸/۴۳	۱۱۴۷	۶۱/۵۷	۱۸۳۸		۱۳۷۷
۱۸۴۹۵	۳۸/۶۲	۷۱۴۳	۶۱/۳۸	۱۱۳۵۲		جمع

بالا بودن تعداد کتاب‌های چاپ اول نمایانگر افزایش فعالیت زنان در پدید آوردن کتاب است. از طرف دیگر میزان کتاب‌های چاپ مجدد میزان تقاضا را برای کتاب نشان می‌دهد. از ۱۸۴۹۵

عنوان کتابی که توسط زنان در طول سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۷ منتشر شده ۱۱۳۵۲ عنوان (۶۱/۳۸ درصد) چاپ اول و ۷۱۴۳ عنوان (۳۸/۶۲ درصد) چاپ مجدد است.

بالاترین درصد کتاب‌های چاپ اول مربوط به سال ۱۳۵۹ با ۹۰ درصد و پایین‌ترین درصد آن متعلق به سال ۱۳۶۶ با ۵۳/۲۸ درصد است. بنابراین بیشترین اختلاف میان کتاب‌های چاپ اول و مجدد در سال‌های ۱۳۵۹ و کمترین اختلاف در سال ۱۳۶۶ قابل مشاهده است. بعد از انقلاب تا پیروزی جنگ از میزان کتاب‌های چاپ اول زنان کاسته شده و به میزان کتاب‌های چاپ مجدد افزوده شده، به عبارتی تقاضای کتاب‌های زنان افزایش یافته است. بعد از پیروزی جنگ تفاوت میان تعداد کتاب‌های چاپ اول و مجدد به یک میزان بوده است.

جدول ۷. فراوانی کتاب‌ها بر حسب نوبت چاپ و موضوع (۱۳۷۷-۱۳۵۸)

جمع	چاپ مجدد		چاپ اول		نوبت چاپ	سال انتشار
	درصد	تعداد	درصد	تعداد		
۶۰۳	۳۳/۸۳	۲۰۴	۶۶/۱۷	۳۹۹		کلیات
۸۵۴	۴۴/۹۶	۳۸۴	۵۵/۰۴	۴۷۰		فلسفه و روانشناسی
۵۵۱	۲۹/۷۶	۱۶۴	۷۰/۲۴	۳۸۷		دین
۱۴۳۶	۲۹/۷۴	۴۲۷	۷۰/۲۶	۱۰۰۹		علوم اجتماعی
۶۳۰	۳۶/۵۱	۲۳۰	۶۳/۴۹	۴۰۰		زبان
۱۱۹۹	۳۹/۵۳	۴۷۴	۶۰/۴۷	۷۲۵		علوم خالص
۳۱۹۳	۳۹/۳۷	۱۲۵۷	۶۰/۶۳	۱۹۳۶		علوم کاربردی
۸۸۴	۳۴/۸۴	۳۰۸	۶۵/۱۶	۵۷۶		هنر
۳۱۰۳	۳۰/۲۰	۹۳۷	۶۹/۸۰	۲۱۶۶		ادبیات
۶۲۴	۲۲/۷۶	۱۴۲	۷۷/۲۴	۴۸۲		تاریخ و جغرافیا
۵۴۱۸	۴۸/۲۸	۲۶۱۶	۵۱/۷۲	۲۸۰۲		کودکان و نوجوانان

درصد فراوانی کتاب‌های چاپ اول منتشر شده توسط زنان در سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۷ به ترتیب در موضوعات تاریخ و جغرافیا (۷۷/۲۴ درصد)، علوم اجتماعی (۷۰/۲۶ درصد)، دین (۷۰/۲۴ درصد)، ادبیات (۶۹/۸۰ درصد)، کلیات (۶۶/۱۷ درصد)، هنر (۶۵/۱۶ درصد)، زبان (۶۳/۴۹ درصد)، علوم کاربردی (۶۰/۶۳ درصد)، علوم خالص (۶۰/۴۷ درصد)، فلسفه و روانشناسی (۵۵/۰۴ درصد) و کودکان و نوجوانان (۵۱/۷۲ درصد) است به همین ترتیب درصد فراوانی کتاب‌های چاپ دوم زنان بالعکس است.

نتیجه‌گیری

۱. در بیست سال بعد از انقلاب ۲۰۴۲۱ نفر از زنان ایرانی ۱۸۴۹۵ عنوان (۱۲/۵۴ درصد)

کتاب تولید کرده‌اند که این تعداد حدوداً ۷ کتاب‌های تولید شده توسط مردان است. روند انتشار کتاب‌های زنان سیر صعودی دارد و از ۶۰ عنوان در سال ۱۳۵۷ به ۲۹۸۵ عنوان در سال ۱۳۷۷ رسیده است. البته در سال ۱۳۶۷ شاهد رکود در تولید کتاب هستیم.

۲. نقش زنان در تولید کتاب در حوزه موضوعی کودکان و نوجوانان بیش از موضوعات دیگر است و آمار تولید آنها در حوزه موضوعی دین پایین‌تر از سایر موضوعات است.

۳. هر چند نقش زنان در تألیف بیشتر از سایر موارد است ولی میزان فعالیت آنها در تألیف و ترجمه تقریباً به هم نزدیک است که این خود نشان دهنده پایین بودن فعالیت زنان در تألیف است.

۴. در موضوعات دین، علوم اجتماعی، زبان، علوم خالص، ادبیات، تاریخ و جغرافیا و کودکان و نوجوانان تعداد مؤلفان بیش از مترجمان و در سایر رشته‌ها یعنی کلیات، فلسفه و روانشناسی، علوم کاربردی و هنر تعداد مترجمان بیشتر از مؤلفان است.

۵. بیشتر همکاری زنان با همدیگر در تولید کتاب در خصوص کتاب‌های کودکان و نوجوانان است که این همکاری بیشتر در زمینه تصویرگری است.

۶. تعداد کتاب‌های چاپ اول زنان تقریباً ۱/۵ برابر کتاب‌های چاپ مجدد است.

۷. بیشترین اختلاف میان کتاب‌های چاپ اول و مجدد در حوزه موضوعی تاریخ و جغرافیا و کمترین آن در حوزه موضوعی کودکان و نوجوانان است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پیشنهادی پژوهش

۱. اتخاذ تدابیر لازم جهت ارتقاء سطح تولید کتاب توسط زنان؛
۲. بررسی و ریشه‌یابی کم‌کاری زنان در موضوعاتی چون دین؛
۳. به نمایش گذاشتن آثار زنان از طریق نمایشگاه‌ها؛
۴. معرفی آثار مربوط به زنان از طریق رسانه‌ها؛
۵. تشویق و حمایت مادی و معنوی پدیدآورندگان زن؛
۶. در اختیار قرار دادن امکانات مساوی برای کلیه پدیدآورندگان کتاب اعم از مرد و زن؛
۷. ارتقاء سطح آموزشی و فرهنگی زنان جامعه؛
۸. بررسی کیفی آثار پدیدآورندگان زن؛
۹. مقایسه فعالیت زنان در نشر کتاب قبل و بعد از انقلاب؛
۱۰. بررسی نقش زنان در نشر کتاب در پایان هر سال و مقایسه آن با کتاب‌های مردان؛
۱۱. بررسی نقش زنان در نشر کتاب در موضوعات فرعی.

مآخذ

۱. احمدی خراسانی، نوشین (۱۳۷۸). *سالنمای زنان ایران و جهان*. تهران: نشر توسعه.
۲. احمدی لاری، رکن‌الدین؛ فرزین، فرزانه (۱۳۷۷). «بررسی انتشار کتاب در ایران». *کتابداری*. دفتر بیست و هشتم و بیست و نهم.
۳. احمدی لاری، رکن‌الدین؛ فرزین، فرزانه (۱۳۷۶). «بررسی مقالات کتابداری و اطلاع‌رسانی». *کتابداری*. دفتر بیست و ششم و بیست و هفتم.
۴. اسدی، یحیی (۱۳۵۲). «کتابشناسی آثار زنان ایران در پنجاه سال اخیر (۱۳۰۰ - ۱۳۴۹)». پایان‌نامه کارشناسی ارشد - کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تهران، دانشکده علوم تربیتی.
۵. حسام، فرحناز (۱۳۷۸). «تحقیقات اجتماعی زنان». در *منوچهر محسنی، مسعود کوثری. وضعیت تحقیقات فرهنگی اجتماعی در ایران*. تهران: رسانش.
۶. *حیات اجتماعی زن در تاریخ ایران* (۱۳۶۹). ج. ۱: قبل از اسلام. تهران: امیرکبیر.
۷. «زندگی‌نامه مختصر برندگان جوایز ۲۰ سال ادبیات داستانی» (۱۳۷۷). *صبح امروز*. ۲۵ اسفند.
۸. کار، مهرانگیز (۱۳۷۶). *حقوق سیاسی زنان*. تهران: روشنگران و مطالعات زنان.
۹. *کارنامه نشر و فهرست موضوعی کتاب‌های منتشر شده (۱۳۵۷ - ۱۳۷۷)*. تهران: مؤسسه خانه کتاب ایران.
۱۰. *کتاب سال جمهوری اسلامی ایران (۱۳۶۳ - ۱۳۷۸)*. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، اداره کل انتشارات و تبلیغات.
۱۱. *کتابشناسی ملی ایران* (۱۳۷۸). تهران: کتابخانه ملی ایران [الوح فشرده].
۱۲. گوارایی، فاطمه (۱۳۷۸). «زنان و انقلاب بهمن ۵۷». *ایران فردا*. فروردین.
۱۳. مسعودی، امید (۱۳۷۷). «مروزی بر نخستین تجربه‌های روزنامه‌نگاری زنان در ایران». *رسانه*. ۳۶.
۱۴. *نقش زنان در فرهنگ و تمدن ایران (۱۳۵۰)*. مجموعه سخنرانی‌های نمایندگان سازمان زنان ایران. تهران: سازمان زنان ایران.